

УДК 351.77:616-084

П. Б. ТИМОШЕНКО

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СТОСОВНО ВІЛ-ПОЗИТИВНИХ Й УРАЗЛИВИХ ДО ВІЛ ДІТЕЙ

Викладено матеріал щодо існуючих державних інституцій в Україні у сфері роботи стосовно ВІЛ-позитивних й уразливих до ВІЛ дітей. Означено основні напрямки та функції державних закладів.

Ключові слова: ВІЛ, СНІД, профілактика, державне управління, державна політика, Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Material is reflected, in relation to existent state institutes in Ukraine in the field of work in relation to HIV - positive and vulnerable to HIV children. Basic directions and functions of state establishments are marked.

Key words: HIV, AIDS, preventive, Public Administration, Public policy, Center of Social Services for Family, Children and Youth.

У проєкті Стратегії національної безпеки України поширення ВІЛ-СНІД цілком доречно віднесено до системних проблем, що загрожують національній безпеці України [9]. Станом на середину 2011 р. Україна посідала перше місце в Європі та Центральній Азії за темпами розповсюдження ВІЛ серед дорослого населення. Одночасно саме Українській державі належить сумне лідерство за темпами розповсюдження ВІЛ-інфекції серед вагітних жінок [7]. Серед інших проблем, що зумовлені вищенаведеними показниками, можемо відзначити факти відмов від дітей, які народжені ВІЛ-позитивно інфікованими матерями [8]. Таким чином, увесь тягар піклування про таких дітей лягає на плечі центральних і місцевих органів влади, що намагаються через відповідні спеціалізовані державні заклади вирішувати завдання боротьби із ВІЛ-СНІД.

Серед вітчизняних науковців, які досліджують окремі аспекти цієї проблеми – Т. Александріна, Л. Беленська, О. Лазор, О. Худоба, О. Шиян, А. Щербинська, А. Якобчук. Їх роботи переважно зосереджені на розв'язанні галузевих проблем, що виникають у зв'язку з ВІЛ/СНІД, насамперед у медичній чи соціальній сфері. Дисертаційне дослідження І. Хожило – єдина робота докторського рівня, в якій проблема ВІЛ-СНІД розглядаються в контексті державного управління [10]. Наукові публікації, присвячені актуальності державного регулювання щодо розширення мережі існуючих інституцій та створення інших закладів нового типу у сфері профілактики ВІЛ/СНІДу серед дітей, на сьогодні в Україні є поодинокими.

Метою статті є аналіз інституційної складової реалізації державної політики стосовно ВІЛ-позитивних і уразливих до ВІЛ-дітей в Україні.

Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Концепції стратегії

дій Уряду, спрямованих на запобігання поширенню ВІЛ-інфекції та СНІДу, на період до 2011 р. та Національної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, допомоги та лікування ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2004 – 2008 роки” містить положення щодо вдосконалення системи соціального і правового захисту уразливих груп населення, ВІЛ-позитивних, а також осіб, які постраждали внаслідок ВІЛ-інфікування (члени сімей, що залишилися без годувальника, діти-сироти) [2].

Спільний наказ Міністерства України у справах сім’ї, молоді та спорту і Міністерства охорони здоров’я України “Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді із закладами охорони здоров’я щодо різних аспектів профілактики ВІЛ/СНІДу” затверджує положення щодо надання соціальних послуг ВІЛ-позитивним дітям, молоді та членам їхніх сімей через мережу центрів для дітей та молоді, які живуть з ВІЛ, а також забезпечення соціального супроводу фахівцями центрів соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді ВІЛ-позитивних дітей і молоді за направленнями закладів охорони здоров’я й особистим зверненням одного із членів їхніх сімей [4].

Постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 р. № 148 “Про затвердження Типового положення про центр для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді” визначено, що центр для ВІЛ-позитивних дітей та молоді (далі – Центр) є спеціалізованим закладом, що здійснює роботу із соціальної адаптації дітей та молоді, які живуть з ВІЛ. Центр відповідно до покладених на нього завдань надає ВІЛ-позитивним дітям і молоді різні види соціальних послуг (соціально-побутові, психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, юридичні й інформаційні); здійснює лікувально-оздоровчі заходи, надає в разі потреби першу невідкладну допомогу; організовує клуби за інтересами, проводить конкурси; забезпечує харчування дітей і молоді відповідно до встановлених норм; співпрацює із закладами охорони здоров’я, навчальними закладами й іншими організаціями, які надають допомогу дітям і молоді, які живуть з ВІЛ [5].

Центр працює в режимі денного стаціонару. Термін перебування особи в центрі не повинен перевищувати шість годин на добу. За потреби і по можливості Центр може приймати ВІЛ-позитивних дітей та молоді і надавати їм необхідну допомогу цілодобово. Центри для ВІЛ-позитивних дітей і молоді організовують роботу клубів за інтересами, влаштовують конкурси, інші заходи, спрямовані на всебічний розвиток дітей, які живуть з ВІЛ [Там само].

У системі центрів соціальних служб для дітей, сім’ї та молоді, загальна кількість яких дорівнює 1386 закладам, функціонує 744 служби соціальної підтримки сім’ї, які надають послуги таким категоріям громадян: сім’ям з дітьми, які опинились у складних життєвих обставинах і не в змозі подолати їх за допомогою власних засобів і можливостей, у зв’язку з інвалідністю батьків або дітей, вимушеною міграцією, наркотичною або алкогольною залежністю одного із членів сім’ї, його перебуванням у місця позбавлення волі, ВІЛ-інфекцією, насильством у сім’ї, безпритульністю, сирітством, зневажливим ставленням і складними стосунками у сім’ї, безробіттям одного із членів сім’ї, якщо він зареєстрований у державній службі зайнятості як такий, що шукає роботу; сім’ям, в яких існує ризик передачі дитини до закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених

батьківського піклування; неповнолітнім самотніми матерями (батькам), яким потрібна підтримка; сім'ям, члени яких мають досвід перебування в інтернатних закладах; матерями, які мають намір відмовитися від новонароджених дітей; дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, випускникам інтернатних закладів, їхнім опікунам і піклувальникам; прийомним сім'ям, дитячим будинком сімейного типу [6].

Окремих членам сім'ї в цих закладах можуть надаватися такі послуги: працевлаштування працездатних членів сімей; консультації з питань чинного законодавства; вирішення житлових проблем; профорієнтація, професійна підготовка, освіта та зайнятість осіб з обмеженими фізичними можливостями; вирішення питань щодо тимчасового влаштування дитини, призначення опікуна (піклувальника) дитини, передачі дитини до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, інтернатного закладу.

Соціальні послуги надаються відповідно до угод про співпрацю: у центрах соціально-психологічної допомоги; у пологових відділеннях, пологових будинках, будинках дитини, жіночих консультаціях; у соціальних центрах матері й дитини; у соціальних гуртожитках; у центрах соціальної реабілітації для дітей та молоді з функціональними обмеженнями; у денних центрах перебування ВІЛ-позитивних дітей; у центрах ресоціалізації наркозалежної молоді "Твоя перемога"; у слідчих ізоляторах, виховних та виправних колоніях; за місцем проживання сім'ї, прийомної сім'ї, розташуванням ДБСТ; у приміщенні Служби [Там само].

Спеціалізований будинок дитини створений для медико-соціального захисту дітей-сиріт, дітей, які залишилися без піклування батьків, з вадами фізичного та розумового розвитку (III – V груп здоров'я) віком від народження до чотирьох років, а також з органічним ураженням нервової системи і порушенням психіки; з органічним ураженням центральної нервової системи, у тому числі з дитячим церебральним паралічем без порушення психіки; з порушенням функції опорно-рухового апарату та іншими вадами фізичного розвитку без порушення психіки; з порушенням слуху та мови; з порушенням мови; з порушенням зору (незрячі, слабозорі); тубінфікованих, хворих з малими та згасаючими формами туберкульозу, ВІЛ-інфікованих [5].

Якщо ВІЛ-позитивна дитина народилася в місцях позбавлення волі, то за бажанням засудженої матері вона може утримуватися до досягнення трирічного віку в будинку дитини при установі виконання покарань на загальних підставах [3]. До закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, незалежно від форми власності та підпорядкування, дитина може бути направлена в разі, якщо з певних причин немає можливості влаштувати її на виховання в сім'ю [1].

Для дітей від народження до трьох років створено будинки дитини. Будинок дитини загального типу створено для медико-соціального захисту здорових дітей-сиріт (I-II груп здоров'я) і дітей, які залишилися без піклування батьків, віком від народження до трьох років. Крім дітей цієї категорії, тут можуть перебувати діти, які мають сім'ю, проте утримання й виховання їх у сім'ї з поважних причин (хвороба годувальника, тривале відрядження, навчання тощо) неможливі, а також діти із

затримкою розумового і фізичного розвитку внаслідок несприятливих умов виховання [5].

Для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, з метою забезпечення належного рівня задоволення їхніх життєвих та освітніх потреб за умов повного утримання їх за рахунок держави створюються інтернатні заклади таких типів: дитячий будинок – навчальний заклад інтернатного типу, що забезпечує розвиток, виховання, навчання та соціальну адаптацію дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дошкільного та шкільного віку, а також тих, які перебувають у родинних стосунках; загальноосвітня школа-інтернат – загальноосвітній навчальний заклад, що забезпечує виховання, навчання та соціальну адаптацію дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; спеціалізована школа-інтернат – загальноосвітній навчальний заклад із поглибленим вивченням окремих предметів і курсів, що забезпечує виховання, навчання і соціальну адаптацію обдарованих дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; спеціальна загальноосвітня школа-інтернат – загальноосвітній навчальний заклад, що забезпечує виховання, навчання, соціальну адаптацію та корекцію дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку; загальноосвітня санаторна школа-інтернат – загальноосвітній навчальний заклад із відповідним профілем, що забезпечує виховання, навчання і лікування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують тривалого лікування [1].

Для збереження родинних зв'язків вихованців інтернатних навчальних закладів з братами і сестрами, задоволення їхніх освітніх, соціальних потреб, організації корекційно-розвивальної та лікувально-відновлювальної роботи при загальноосвітніх школах-інтернатах усіх типів можуть створюватися дошкільні відділення, групи.

З метою ранньої соціалізації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, діти дошкільного віку, що проживають у дитячих будинках, можуть відвідувати місцеві дошкільні навчальні заклади, а діти шкільного віку, що проживають у дитячих будинках, обов'язково навчаються у місцевих загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів [Там само].

З метою організації надання спеціалізованої лікувально-профілактичної, діагностичної, консультативної допомоги ВІЛ- інфікованим і хворим на СНІД, надання організаційно-методичної допомоги лікувально-профілактичним закладам в Україні створені та працюють центри профілактики та боротьби зі СНІДом, примірне положення про які затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я від 1 березня 2005 р. № 99.

Центр профілактики та боротьби зі СНІДом є спеціалізованим лікарняним лікувально-профілактичним закладом охорони здоров'я, який може створюватися в республіці, області, місті. Центр є закладом, що здійснює реалізацію державної політики у сфері профілактики та боротьби зі СНІДом.

Основними завданнями Центру є такі: організаційно-методична діяльність; аналітично-інформаційна діяльність; санітарно-просвітницька діяльність;

здійснення епідеміологічного моніторингу за ВІЛ-інфекцією і СНІДом; організація надання спеціалізованої лікувально-профілактичної допомоги ВІЛ-інфікованим і хворим на СНІД; проведення експертної оцінки діагностичних досліджень, адекватності лікування ВІЛ-інфікованим та хворим на СНІД; підготовка пропозицій щодо запобігання розповсюдження на території України ВІЛ-інфекції; участь у розробці нормативно-правових актів.

Центр готує пропозиції з питань організаційно-методичного керівництва діяльності закладів охорони здоров'я щодо надання спеціалізованої лікувально-профілактичної допомоги ВІЛ-інфікованим і хворим на СНІД; складає план основних організаційних заходів профілактики і боротьби з ВІЛ/СНІДом закладів, що працюють у галузі СНІДу, контролює їх виконання; готує пропозиції з питань, пов'язаних з профілактикою СНІДу для прийняття відповідних рішень Міністерством охорони здоров'я України; бере участь в апробації і впровадженні нових методів діагностики, лікування і профілактики ВІЛ-інфекції і СНІДу; проводить моніторинг поширення ВІЛ серед населення країни; бере участь у виданні матеріалів інформаційно-просвітницького та пропагандистського характеру; бере участь у розробці нормативних актів з питань ВІЛ/СНІДу; взаємодіє з медичними закладами інших відомств, країн, науково-дослідними інститутами, міжнародними та громадськими організаціями, діяльність яких спрямована на профілактику СНІДу; здійснює експертну оцінку діяльності лабораторій діагностики СНІДу, якості надання медичної допомоги ВІЛ-інфікованим та хворим на СНІД.

Також Центр отримує та аналізує оперативну і статистичну інформацію про стан захворюваності на ВІЛ-інфекцію та СНІД, визначає характер епідемічного процесу і його прогнози; здійснює координацію діяльності неурядових організацій з питань профілактики СНІДу; здійснює організацію і проведення науково-практичних конференцій, тематичних семінарів, стажувань з питань пов'язаних з ВІЛ/СНІД; проводить спільні дослідження з науковими установами, фірмами зарубіжних країн на основі прямих договорів (контрактів); проводить підготовку та перепідготовку спеціалістів Центру в зарубіжних країнах, а також зарубіжних спеціалістів на базі Центру в межах діяльності Центру; бере участь в заходах міжнародних організацій, наукових центрів, мета яких відповідає предмету діяльності Центру; бере участь у підготовці та проведенні міжнародних семінарів, конференцій тощо.

Отже, можна констатувати, що реалізація державної політики стосовно ВІЛ-позитивних й уразливих до ВІЛ дітей в Україні достатньою мірою забезпечена через належні інституції, але потребує вжиття заходів щодо розширення мережі вже існуючих та створення принципово нових спеціалізованих закладів. Перспективним напрямком розвитку профілактики ВІЛ/СНІД серед дітей в Україні є посилення співпраці органів влади та громадських організацій, зокрема іноземних, що мають багаторічний досвід надання необхідної методичної та матеріальної допомоги.

Література:

1. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-

сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січня 2005 р. № 2342-IV. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cqi-bin/laws/main.cqi>

2. Про затвердження Концепції стратегії дій Уряду, спрямованих на запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу, на період до 2011 року та Національної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, допомоги та лікування ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2004 – 2008 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2004 р. № 264. – Режим доступу : <http://www.ovu.com.ua>

3. Про затвердження та введення в дію Правил внутрішнього розпорядку виправно-трудових установ : Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 5 червня 2000 р. № 110. – Режим доступу : <http://www.ovu.com.ua>

4. Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді і органів праці та соціального захисту населення в наданні соціальних послуг сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства праці та соціальної політики України від 6 серпня 2007 р. № 2778/416. – Режим доступу : <http://www.ovu.com.ua>

5. Типове положення про будинок дитини : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 15 лютого 2006 р. № 69. – Режим доступу : <http://www.ovu.com.ua>

6. Типове положення про Службу соціальної підтримки сімей : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 17 серпня 2005 р. № 1658. – Режим доступу : <http://www.ovu.com.ua>

7. *Котляр А.* Україна займає місце / А. Котляр // Зеркало недели. – 2011. – № 29. 20 августа.

8. Посібник з методики мультидисциплінарного ведення випадку. Проект “Профілактика відмов від дітей, народжених ВІЛ-позитивними матерями”. – К., 2007. – 36 с.

9. Україна у світі, що змінюється. Проект стратегії національної безпеки // Національний інститут стратегічних досліджень, 2011. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/>

10. *Хожило І. І.* Державна політика України у сфері профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу : механізми формування та реалізації : автореф. ... дис. д.держ.упр. : спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / І. І. Хожило. – Донецьк, 2009. – 40 с.

Надійшла до редколегії 30.09.2011 р.